

BEYNƏLXALQ JURNALİSTİKA

Nəsir ƏHMƏDLİ

JURNALİST TƏHSİLİ: PROBLEMLƏR, PERSPEKTİVLƏR

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены проблемы, имеющиеся в подготовке журналистских кадров, дан ряд предложений, которые, по мнению автора, могут способствовать частичному решению данного вопроса.

Ключевые слова: журналистское образование, специализация, институт журналистики, НАНА

SUMMARY

The article discusses the problems that exist in the training of journalistic cadres, gives a number of proposals that, in the author's opinion, can contribute to a partial solution of this issue.

Key words: journalistic education, specialization, journalism institute, National Academy of Sciences of Azerbaijan

Jurnalist kadrların hazırlanması problemi təkcə Azərbaycanda deyil, dünyanın bir çox yerində, xüsusən də postsovet məkanında müşahidə olunur. Mütəxəssislər bunu bizi əhatə edən reallığın birdən-birə dəyişməsi və jurnalistlərin bu dəyişikliyə adekvat reaksiya verə bilməmələri ilə izah edirlər. Jurnalistika tarixi boyu bir neçə dəfə belə vəziyyətlə üzləşib. Məsələn, XV əsrdə İ. Qutenberq çap dəzgahını ixtira edəndən, XIX əsrdə elektromaqnit dalğaları kəşf olunandan, XX əsrdə radio və televiziya texnikası yaradıldıqdan sonra da belə olmuşdu. Bugünkü durum isə kompüterin və İnternetin həyatımıza daxil olması ilə bağlıdır. Müasir jurnalist rəqəmsal texnologiyaları mükəmməl mənimsəməklə həm qəzetdə, həm radioda, həm televiziya, həm İnternetdə, həm də mobil jurnalistikada eyni yüksək səviyyədə işləməyi bacarmalıdır. Jurnalist peşəsinin informasiya yayımı prosesinin konvergensiyasına əsaslanaraq bu cür universallaşması jurnalist kadrları hazırlayan təhsil

müəssisələrindən, o cümlədən bizim elm və tədris ocağından öz işini radikal şəkildə yenidən qurmağı tələb edir.

Bəs nədən başlamalı? Yaraşlıq və keyfiyyətli paltar tikmək üçün müvafiq parça, dadlı və keyfiyyətli xörək bişirmək üçün keyfiyyətli ərzaq lazım olduğu kimi, peşəkar jurnalist kadrları hazırlamaq üçün də bu sahəyə həvəsi olan qabiliyyətli abituriyentlər lazımdır. Mən Voronej Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsinin dekani, professor Vladimir Vasilyevič Tulupovun belə bir fikri ilə tam razıyam ki, "Sovet İttifaqında mövcud olmuş ali təhsil sistemi indiki Rusiyada yoxdur". Eyni sözləri Azərbaycan haqqında da demək olar. Sovet dövründə jurnalistika fakültəsinə qəbul qaydaları indikindən xeyli müəmməllə idi. O zaman bu fakültəyə həqiqətən jurnalist olmaq istəyənlər gəlirdi və abituriyentlər bəzən arzularına çatmaq üçün illərlə vaxt itirsələr də, fikirlərindən dönmürdülər. Buna görə də həmin dövrün məzunları bu gün ölkəmizin dövlət qurumlarında, ən nüfuzlu informasiya vasitələrində yüksək vəzifələr tuturlar. Onlardan bir neçəsinin adlarını çəkmək istəyirəm: Aslan Aslanov, Dağbəy İsmayılov (AzərTAC), Bəxtiyar Sadiqov, Amil Novruzov ("Azərbaycan" qəzeti), Rəşad Məcid, Yusif Rzayev ("525-ci qəzet") və xeyli başqaları. Bu siyahını istənilən qədər uzatmaq olar, lakin 1992-ci ildən, test sistemində keçiləndən və yaradıcılıq müsabiqəsi ləğv olunan sonra qəbul olunanların, yəni son 20 ildəki məzunların sırasından həttə 2-3 məşhur jurnalistin adını çəkmə bilmərəm. Mən əminəm ki, son iki ildə nisbətən aşağı balla qəbul olunmuş tələbələrımız əvvəlki illərdə yüksək balla qəbul olunmuşlardan daha yaxşı jurnalist olacaqlar. Çünki onlar bu peşəni sevib-seçib gəliblər. Fakültəmizin keçmiş məzunlarından birinin, konkret olaraq Nail Zeynalovun öz feyzbuk sahifəsində yerləşdirdiyi statusdan bəzi fraqmentlərə diqqət yetirək: "İstəmədiyim fakültədə "oxumaq", sevmədiyim qadınla evlənmək kimi bir şeydir. Sevmədiyim qadından başını götürüb çayxanalarda, orda-burda gün keçirən ərlər kimi, mən də dərs vaxtları hardasa domino oynamışam..."

"Əşi, diplom olsun, sonra istədiyim işi görürəm", - deyə-deyə birtəhər universiteti bitirdim, sonra İTV-də işləmək variantı çıxdı - idmanda. Dedilər, get qəzetdə 3 ay təcrübə keç, gəl. Əşi, 3 aydı da, yola verim, qayıdım, ölməyə işim olsun deyə-deyə ilişdim qaldım idman məntəxatında. Sevmədiyim iş. Orda günləri yola verdiyim vaxt futbol klubundan təklif gəldi, getdim, bu dəfə futbolun lap içinə girdim. Futbol da sevmirəm. Sevmədiyim işdən başqa bir sevmədiyim sahəyə adladım..."

15 il keçib o gündən. Əşi, diplom olsun deyib, ali məktəbə ayaq basdığım gündən... Sevmədiyim bir işə başladığım gündən. Cəmi birçə dəfə bəlkə də başqasının xoşbəxt ola biləcəyi bir yerdə könülsüz olsam da, qaldım... Və o andan etibarən bir sevmədiyim işdən başqa birinə adlaya-adlaya keçdi 15 ilim. Öz boşqabımda deyildim, başqasının yerini tutmuşdum, o yeganə səhvlə öz

yerimi tapana qədər neçə adamın yerini tutdum. Neçə adamın həvəslə oxuyacağı ixtisası könülsüz yola verdim, neçə insanın həvəslə işləyəcəyi yerdə gün saydım... Həmin il jurnalistikaya qəbul oluna bilməyən neçə insan da başqa fakültədə məcbur, cəndərdi oxumalı oldu. Onlar da həmin yerdə olmaq istəyən neçə adamın yerini tutdu... Mən də daxil, həmin diplomu alandan sonra itən uşaqların bəlkə də haqqıydı o yer. İmtahanda lazımlı olan da artıq nəticə göstərmişdilər bəlkə, amma o yer bizim deyildi... O yerin sahibləri var idi. Daha xeyirli ola biləcək, o sahəni sevən insanlar. İmtahanda lazımı balı yığa bilməsəyiniz də...

Fikir vermişəm, çox az tələbə istədiyi ixtisasa yiyələnir, çox az adam sevdiyi işlə məşğuldur... Ətraf, əslində, tarixçi olmaq istəyən politoloq, jurnalist olmaq istəyən kitabxanəçi, hüquqşünas olmaq istəyən jurnalistlərlə doludur. Heç biri öz yerində deyil. Öz yerində olmayandan sonra o yerin haqqını vermək olmur, o yerə heç nə vermərsən... 15 il sonra da uşaqlara görə "boşanmışsən"... Bir də baxırsan ki, ömrünün gözəl illərini, enerjili, xeyirli ola biləcəyin illərini sevmədiyən işlərə sərf eləmişsən.

...Ömür sevmədiyən insanla evlənmək, sevmədiyən işi görmək üçün çox qısqadır, başqalar... Mən siza məsləhət verəsi ağılda adə da deyiləm, sadəcə, itirilmiş illərin təcrübəsini paylaşım... İllərinizə heyfiniz gəlsin, hər dəfə seçiminizi sevgidən yana eləyin".

Nail düz deyir: çoxları yerində deyil. Səbəbi də test sistemində ixtisas seçiminin qeyri-müəyyənliyidir. İndi bizdə çox zərərli "ümumi ali təhsil" tendensiyası yaranıb. Hansı ixtisas olub-olsun, tək diplom alınsın. Oğlanlar əsgərlikdən 6 ay tez gəlsinlər, qızlar çelizlərini diplomla tamamlasınlar. Başqa sahələri deyə bilmərəm, jurnalistika üçün bu, çox təhlükəli tendensiyadır.

Bəs vəziyyətdən çıxmaq üçün nə etməliyik? Öz keyfiyyətli "parça"ımızı və keyfiyyətli "ərzaq"ımızı harada axtarmalıyıq? İndiki orta məktəb məzunlarının, demək olar, heç birinin jurnalistika barədə dolğun təsəvvürü yoxdur. Təsəvvür olunmayan şeyi necə sevmək olar? Ədəbiyyata, jurnalistikaya sevgi orta məktəbdə yaradılmalıdır. Ali məktəblərə qəbul test üsulu ilə keçiriləndən bəri orta məktəblərdə, demək olar ki, inşa yəzilmir, yazılsa da, son dərəcə formal xarakter daşıyır. Ədəbiyyatı, yazı bacarığını test üsulu ilə öyrətmək və qiymətləndirmək olmaz. Şagirdlər yalnız bu və ya başqa yazıçının neçənci ildə doğulub, neçənci ildə öldüyünü və bir neçə əsərinin adını əzbərləyirlər. Əsərlərin məzmunu, ideyası, sənətkarlıq məsələləri kölgədə qalır. İki-üç il əvvəl "Bilik günü" ilə əlaqədar rayonlardan birinə ezam olunmuşdum. Məktəblərin birində XI sinif şagirdlərindən heç biri "Həsən bəy Zərdabi kimdir" sualına qonaqtbəxş cavab verə bilmədi.

Bəs çıxış yolu nədədir? Mənim fikrimcə, çıxış yolu çoxpilləli təhsil sistemi yaratmaqdan ibarətdir. Bu sistem bir çox ölkələrdə tətbiq olunur. Uzağa getməyə ehtiyac yoxdur. Rostov Dövlət Universitetinin təcrübəsinə

müraciət edək. Burada bir neçə ildir ki, filoloqlar və jurnalistlər çoxpilləli təhsil sistemi ilə hazırlanırlar. Yeni universitetlə orta məktəblər arasında sıx əlaqə yaradılıb, yuxarı siniflərin məktəb proqramlarına əlavə humanitar fənlər, o cümlədən “Jurnalistikanın əsasları” kursu daxil edilib. Bu yenilik şagirdlərin jurnalistika ilə ilkin tanışlığına nail olmaq və onlardan hansıların bu sahədə qabiliyyəti olduğunu aşkarlamaq üçündür. Digər tərəfdən, bu, jurnalistika fakültəsinin bəzi məzunları üçün orta məktəblərdə yeni iş yerlərinin yaradılması deməkdir. Fakültənin professor-müəllim heyətindən də kimlərsə məsləhət vermək üçün vaxtaşırı rayonlara ezam oluna bilərlər.

Bundan əlavə, Rostov Universitetinin nəzdində humanitar profilili gimnaziya fəaliyyət göstərir. Onun filologiya sinifi, bu sinifin tərkibində isə jurnalistika qrupu var. Bu qrupda peşə ilə bağlı maraqlı tədbirlər təşkil olunur, şagirdlər xırda xəbərlər hazırlamaq, müsahibə götürmək vərdişlərinə yiyələnirlər. Onların yazıları fakültənin tədris qəzetində, şəhər mətbuatında dərc olunur. Jurnalistika qrupunu uğurla başa vuran, yüksək yazı bacarığı nümayiş etdirən məzunlar şifahi və yazılı formada ikimərhələli qabiliyyət imtahanı verdikdən sonra jurnalistika fakültəsinin 1-ci kursuna qəbul edirlər. Jurnalist ixtisasına yiyələnməyi qərara almış gənclərdən iki keyfiyyət tələb olunur: düzgün düşüncə qabiliyyəti və fikiri düzgün ifadə etmək bacarığı. Bunlardan birincisi şifahi, ikincisi isə yazılı qabiliyyət imtahanında yoxlanılır. Qabiliyyət imtahanının hər iki mərhələsinə heç bir kənar müdaxilə olmadan fakültənin müəllimləri qəbul edirlər. Bu sistem bizim universitetimiz və fakültəmiz üçün də çox faydalı ola bilər. Biz də öz təhsil siyasətimizi orta məktəblərə, gimnaziyalara, liseylərə, ixtisaslaşmış siniflərə arxalanmaqla qura bilərik. Güman edirəm ki, belə bir seçimdən sonra tələbələrəndən heç biri “Mən jurnalistikaya təsadüfən gəlmişəm” deyə bilməz.

Bundan sonra fakültənin tədris sistemində əsaslı islahat aparmaq lazım gələcək. Jurnalistika ilk növbədə peşədir. Peşənin mənimsənilməsi isə dədə-babadan ustad-şagird prinsipi əsasında qurulub. Belə bir variant təklif edirəm ki, yeni üsulla qəbul olunmuş I kurs tələbələri hərəyə 3-dən çox olmamaq şərti ilə fakültənin müəllimləri və ölkənin tanınmış praktik jurnalistləri arasında bölüşdürülsün. Həmin hamı müəllimlər və jurnalistlər 4 il müddətində öz “şəyird”lərinin yaradıcılığına nəzarət etsinlər, onlara jurnalist peşəsinin inceliklərini öyrətsinlər, onların hazırladıqları materialların qəzet və jurnallarda dərc olunmasına, radioda səsləndirilməsinə, televiziya da göstərilməsinə, elektron mətbuatda yerləşdirilməsinə yardımçı olsunlar.

Sovet dövrünün bir ənənəsini də davam etdirmək lazımdır: ixtisaslara bölünmək ənənəsini nəzərdə tuturam. O vaxtlar fərqlətimizdə 5 sahə üzrə ixtisaslaşma gərdirdi: qəzet jurnalistikası, radio jurnalistikası, televiziya jurnalistikası, nəşriyyat işi və ictimai-siyasi mətnlərin tərcüməsi. İndi bu

siyahı bir qədər də genişlənilib: beynəlxalq jurnalistika, on-layn jurnalistika, ictimaiyyətlə əlaqələr və s.

Bərpası vacib olan ənənələrdən biri də yaradıcılıq günləridir. Sovet dövründə hər həftənin bir günü yuxarı kurs tələbələrinin yaradıcılığı üçün ayrılırdı. Həmin gün onlar qəzet, radio və televiziya redaksiyalarına gedərək həm təcrübə toplayırlar, həm müəyyən məbləğdə qonorar alır, bəziləri hətta daimi işə də qəbul edilirdilər.

Laborantların və müəllimlərin işə götürülməsinə də diqqət yetirmək lazımdır. Mən də daxil olmaqla yaşlı müəllimlərimizdən hər biri bir neçə il ixtisas üzrə istehsalatda çalışdıqdan sonra fakültədə davət ediləblər, əvvəl laborant kimi, sonra müəllim kimi fəaliyyət göstəriblər. Təkcə nəzəriyyəni bilməklə praktik jurnalist hazırlamaq olmaz.

Jurnalistika fakültəsi yaradıcı fakültədir, onu ümumi arşınla ölçmək olmaz. Nazirlikdə, yaxud rektorluqda əmrlər, sərəncamlar hazırlanarkən istisna hal kimi bunu nəzərə almaq lazımdır. Məsələn, mənə elə gəlir ki, bizim ixtisas fənlərindən olan semestr imtahanları ənənəvi formada, yəni üzvbəüz qəbul edilməlidir. Son kurs tələbələri təhsil müddətində aldıkları qiymətlərdən asılı olmayaraq hamılıqla buraxılış işi yazmalıdırlar.

Nəhayət, reallaşması bir qədər çətin olan daha 3 təklif irəli sürmək istəyirəm.

1. Jurnalistikanın müxtəlif qolları var: qəzet jurnalistikası, radio jurnalistikası, televiziya jurnalistikası, on-layn jurnalistika, beynəlxalq jurnalistika, publik rileyşnz jurnalistikası və s. Bir fakültə daxilində bütün bu sahələr üzrə yüksəkixtisaslı kadrlar hazırlamaq mümkün deyil. Ona görə də təklif edirəm ki, bəzi başqa ölkələrdə olduğu kimi, bizdə də BDU nəzdində Jurnalistika İnstitutu yaradılsın. Belə institutlar ABŞ-də və Almaniya da XIX əsrin II yarısından fəaliyyət göstərir. Postsovet ölkələrində də belə təcrübə var. Məsələn, 2008-ci ildə Belarus Dövlət Universitetinin nəzdində açılmış Jurnalistika İnstitutunda bu gün 4 ixtisas və 6 istiqamət üzrə 2000-dən çox tələbə təhsil alır;

2. Bu gün Azərbaycanda jurnalistika ixtisası üzrə təxminən 50-yə yaxın fəlsəfə doktoru və elmlər doktoru var, lakin onlar 3 elm sahəsi arasında bölünüblər. Bəziləri filologiya, bəziləri tarix, bəziləri isə siyasət elmləri üzrə fəlsəfə və elmlər doktorudurlar. Təklifim bundan ibarətdir ki, jurnalistika ayrıca bir elm sahəsi kimi təsbit olunsun, bu sahədə dissertasiya müdafiə etmiş şəxslərə “Jurnalistika üzrə fəlsəfə doktoru (elmlər doktoru)” alimlik dərəcəsi verilsin;

3. Müasir cəmiyyəti “informasiya cəmiyyəti” adlandırırlar. “Informasiya” anlayışı isə birbaşa jurnalistika ilə bağlıdır. Informasiya cəmiyyətinin daha uğurlu inkişafı üçün jurnalistika sahəsində akademik səviyyədə geniş

fundamental araşdırmalar aparılmalıdır. Buna görə də təklif edirəm ki, AMEA-da Elmi-Tədqiqat Jurnalistika İnstitutu yaradılsın.

Təbii ki, jurnalist kadrların hazırlanmasında olan bütün problemləri bir yazıda əhatə etmək çətindir. Çox istərdim ki, bu təkliflər müvafiq instansiyalarda – Universitetdə, Mətbuat Şurasında, Milli Televiziya və Radio Şurasında, Təhsil Nazirliyində, Prezident Aparatında müzakirə olunaraq ümumiləşdirilsin, faydalı hesab olunanların reallaşdırılması üçün şərait yaradılsın.